

HUMBOLDTSKÝ FILHARMONICKÝ SBOR A HUMBOLDTSKÝ STUDENTSKÝ FILHARMONICKÝ ORCHESTR

Nastudování: Constantin Alex

PEDAGOGICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

PEDAGOGICKÉ KOLEGIUM KARLOVY UNIVERZITY V PRAZE

Dirigent: Marek Valášek

ČESKO-NĚMECKÝ KONCERTNÍ PROJEKT

se skladbami od

**Bedřicha Smetany
Johannese Brahmse
Antonína Dvořáka
Lili Boulanger
Waltera Steffense
Alexandra
Zemlinského**

Hudba světonázoru

O mýtech, náboženství a univerzalizmu

Hudba je pro mnohé nejabstraktnějším ze všech umění, tím, které se nejméně dá zachytit v textové podobě. A přesto od 18. století znovu a znovu sloužila jako nositel představ o víře a politických ideálech. Stala se také dějištěm s nimi spojených konfliktů – například když Ravel roku 1925 v opeře *L'Enfant et les sortilèges* svou polystylistickou hudební řečí odmítavě reagoval na nacionalistický stylový purismus, který prosazoval jeho současník Vincent d'Indy. Národní hnutí, náboženské tradice, filozofické systémy a univerzalizmus soupeřily o výkladovou převahu.

Opera **Bedřicha Smetany** *Libuše*, z níž zde zazní předehra, je příkladem propojení hudby, mýtu a národní ideje v 19. století.

Princezna Libuše předpovídá slávu Prahy (kolem 1900)
Josef Mathauser

Bedřich Smetana, kolem 1878
Foto: neznámý autor

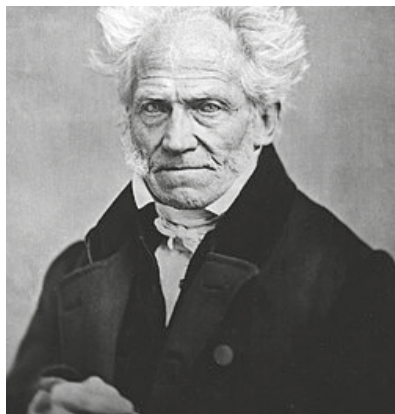

Opera vypráví legendu o české kněžně Libuši, kterou české národní hnutí uctívalo jako zakladatelskou postavu země a věštkyni její budoucí velikosti. Smetana dílo komponoval jako slavnostní operu pro národní slavnosti; pražské Národní divadlo se při svém otevření roku 1881 stalo jejím symbolickým místem premiéry. Hudbu Smetana částečně vědomě archaizoval, v souladu s představou historického společenství Čechů, jehož kořeny sahají do mystické minulosti. Na několika místech přede hry například nápadně vynechává citlivé tóny charakteristické pro dur-mollovou tonalitu, aby vyvolal asociace starobylosti.

Tato mystická minulost se stala i tématem dobových politických debat. Libreto opery zpracovává vyprávění z tzv. Rukopisu zelenohorského, textu, který byl v 19. století oslavován jako svědectví raně středověké české kultury. Už krátce po zveřejnění však učenci vyslovili vážné pochybnosti o jeho pravosti a zatímco Smetana na opeře pracoval, kontroverze se dávno vedla veřejně a vášnivě. Rukopis byl totiž ve skutečnosti falzum z počátku 19. století, které právě onen národní mýtus mělo vytvořit a posílit.

*Brahms kolem 1870, v době
práce na Písní osudu
(Schicksalslied)
Foto: Fritz Luckhardt*

*Arthur Schopenhauer, 1855
Foto: Johann Schäfer*

Na příkladu Libuše je dobře vidět, jak zásadní roli hrála tvorba národních obrazů dějin a kulturní sebeujištění u mnoha hudebních děl 19. století.

S *Písní osudu* (*Schicksalslied*), zhudebněním stejnojmenné básně Friedricha Hölderlina, se **Johannes Brahms** nezabýval tak konkrétně politickými otázkami jako Smetana. V hudební estetice navazoval na Schopenhauera, který hudbu považoval za „bezprostřední objektivaci a obraz celé vůle“ a za prostředek dočasného zapomenutí na vlastní pozemskou existenci. Brahms chtěl hudbu prvních dvou slok básně, jež toužebně vzhlíží vzhůru do světa bohů, inscenovat jako utopickou vizi, která je však v textově i hudebně temné třetí sloce a v orchestrální dohře diskreditována jako iluzorní. Pohled se totiž obrací k pozemským problémům lidského bytí a předchozí obrazy jsou zasazeny do kontextu. V dohře se utopická hudba přede hry sice znovu objeví, ale ve „falešné“ tónině a s temnější instrumentací, tedy jaksi odcizená. Nebe, alespoň podle Brahmsova pojetí, nenabízí řešení pro zemi. Jediný prostředek úlevy lidského údělu: hudba.

Antonína Dvořáka Žalm 149 a Alexandra Zemlinského Žalm 13 představují dva velmi odlišné historické a emoční kontexty náboženské hudby. Dvořák se pohyboval v prostředí českého národního hnutí a zhruba od poloviny kariéry se snažil pokračovat cestou k „národnímu“ hudebnímu jazyku, kterou naznačil Smetana. V tomto žalmu, napsaném na objednávku pro pražský pěvecký spolek, lze slavnostní biblické chvalozpěvy číst i jako nacionalistické sebevědomí pražského měšťanstva – na textové rovině například skrze osvobození od světské nadvlády; Česko bylo až do roku 1918 součástí Rakouska-Uherska. Zcela jinak je tomu u Žalmu 13 Alexandra Zemlinského, jednoho z nejvýznamnějších skladatelů ještě převážně tonálního hudebního expresionismu a blízkého přítele Schönberga: dílo vzniklo roku 1935, dva roky poté, co se skladatel kvůli židovskému původu musel vrátit z Berlína do Vídně, aby unikl nacistickému pronásledování. Naléhavá slova žalmu „Hospodine, dokudž zapomínati budeš na mne?“ získávají na tomto pozadí zvláštní historickou ostrost.

*Lili Boulanger
1913, pět let před předčasnou
smrtí – celý život trpěla
plicní chorobou a ve 24 letech
zemřela na tuberkulózu
Foto: Henri Manuel*

S **Lili Boulanger** a jejím dílem *Vieille prière bouddhique* (*Stará buddhistická modlitba*) se horizont programu rozšiřuje za křesťansko-evropský rámec. Dílo vzniklo za první světové války a vychází z francouzského překladu buddhistické modlitby z 5. století, kterou Boulanger chápala jako jakousi modlitbu za celý vesmír.

Ústřední byl pro ni sen o míru a lásce napříč kulturami a státními hranicemi v době brutálního nacionalistického konfliktu.

Volba textu zároveň odkazuje k dalšímu, vrstvenému tématu – dobovým představám o Asii. Nejpozději od pařížských světových výstav 19. století se v Evropě rozšířila fascinace „exotickým Dálným východem“, jak je patrné třeba v hudbě Debussyho a v jeho napodobení javánské gamelanové hudby. Ve *Vieille prière bouddhique* například sólová flétna s arabeskně zabarvenými melodickými obraty vyvolává hudební obraz východní Asie.

Waltera Steffense *Il giudizio universale* (*Poslední soud*) je s odstupem nejmladším dílem programu a zpracovává materiál z různých staletí v moderní zvukové řeči. Pro Steffensovu tvorbu jsou typické „hudební obrazové reflexe“ – skladby, v nichž převádí díla výtvarného umění do akustické podoby. Zde je východiskem Michelangelova freska Posledního soudu na oltářní stěně Sixtinské kaple. Zároveň Steffens sahá po středověké svatodušní písni „Nyní prosíme Ducha svatého“ (*Nun bitten wir den Heiligen Geist*), jejíž kořeny sahají až do 13. století. Původní chorální melodie zaznívá v ženském sboru nad zvukem smíšeného sboru. Přistupuje i sloka sepsaná Martinem Lutherem. Dílo tak spojuje středověké a moderní prvky i katolickou a evangelickou tradici v ucelený hudební celek. A možná je lze číst i jako výzvu ke spolužití napříč teologickými či jinými hranicemi. •

Leander von Criegern

Poslední soud v Sixtinské kapli (1536–1541)
Michelangelo

Johannes Brahms

Píseň osudu (Schicksalslied)

Text: Friedrich Hölderlin

Vy kráčíte nahoře ve světle
po měkké půdě, blažení duchové!
Třpytivé božské větry
vás lehce hladí,
jako prsty umělkyně
posvátné struny.

Bez osudu, jako spící
nemluvně, dýchají nebešťané;
cudně stráženi
v skromném poupěti
jim věčně kvete
duch,
a blažené oči
hledí v tiché
věčné jasnosti.

Nám však je dáno
na žádném místě nespočinout,
mizí, padají
trpící lidé
naslepo z hodiny
do hodiny,
jako voda z útesu
na útes vržená,
celý rok do nejistoty dolů.

Antonín Dvořák

Žalm 149 „Zaplesejte Bohu v novém pění“

Zaplesejte Bohu v novém pění
Buď mu chvála v svatých shromáždění!
Sione, plesej ve svém stvořiteli!
Vesel se ve svém králi, Israeli!
Jeho jménu chválu prozpěvujte
Bubny jej a harfou oslavujte!
Nebť jeho lid mil jest Hospodinu
Povýšíť on k spáse nových synů.

Budou plesati v své slávě svatí
A se na ložích svých radovati
Jejich hrdlo slávu Bohu pěje
A meč dvojostrý se v rukou skvěje
Aby pomstu krutou vykonali
Národů by vzpouru potrestali
Řetězy by krále spjaly svými
A jich mocné pouty železnými
Budeť soud jim psaný k odsouzení
Svatí jeho budou oslaveni!

Lili Boulanger

Vieille prière bouddhique

(Stará buddhistická modlitba)

Que toute chose qui respire, sans ennemis, sans obstacles, surmontant la douleur et atteignant le bonheur, puisse se mouvoir librement, chacune dans la voie qui lui est destinée.

Que toutes les créatures et partout, tous les esprits et tous ceux qui sont nés, sans ennemis, sans obstacles, surmontant la douleur et atteignant le bonheur, puisse se mouvoir librement, chacun dans la voie qui lui est destinée.

Que toutes les femmes, que tous les hommes, les Aryens et les non Aryens, tous les dieux et tous les humains et ceux qui sont déçus, sans ennemis, sans obstacles, surmontant la douleur et atteignant le bonheur, puisse se mouvoir librement, chacun dans la voie qui lui est destinée.

En Orient et en Occident, au Nord et au Sud, que tous les êtres qui existent, sans ennemis, sans obstacles, surmontant la douleur et atteignant le bonheur, puisse se mouvoir librement, chacun dans la voie qui lui est destinée.

Vše, co dýchá, ať bez nepřátel, bez překážek překoná bolest a dosáhne štěstí a volně se pohybuje, každý na cestě, která mu je určena.

Všichni tvorové odkudkoli, všichni duchové i vše, co se narodilo, ať bez nepřátel, bez překážek překonají bolest a dosáhnou štěstí a volně se pohybují, každý na své předurčené cestě.

Všechny ženy, všichni muži, čistí i nečistí, všichni bohové a všichni lidé i ti, kdo padli, ať bez nepřátel, bez překážek překonají bolest a dosáhnou štěstí a volně se pohybují, každý na své předurčené cestě.

Na Východě i na Západě, na Severu i na Jihu ať všichni, kdo existují, bez nepřátel, bez překážek překonají bolest a dosáhnou štěstí a volně se pohybují, každý na své předurčené cestě.

Walter Steffens

Il giudizio universale

(Poslední soud)

Nyní prosíme Ducha svatého
především o pravou víru,
aby nás ochránil na našem konci,
až budeme odcházet z tohoto trápení.
Kyrieles, Kyrieles.

Ty nejvyšší útěcho ve vši nouzi,
pomoz, abychom se nebáli hanby ani smrti,
aby v nás smysly nezoufaly,
až nepřítel bude žalovat na život.
Kyrieles, Kyrieles.

Alexander Zemlinsky

Žalm 13 „Hospodine, dokudž zapomínati budeš na mne?“

Hospodine, dokudž zapomínati budeš na mne?
Dokudž skrývati budeš tvář svou přede mnou?
Dokudž budu pečovati v duši své
a trápiti se v srdci svém každého dne?
Dokudž bude se povyšovati nepřítel můj nade mne?
Popatřiž, vyslyš mne, Hospodine Bože můj.
Osvěť oči mé, abych neusnul smrtí,
aby neřekl nepřítel můj: Přemohl jsem jej,
a aby se neradovali protivníci moji, že jsem se pohnul.
Já pak v milosrdenství tvém doufám.
Zajáše srdce mé v spasení tvém;
zpívati budu Hospodinu, že dobře učinil mi.

Constantin Alex

Dirigování orchestru

Constantin Alex, narozený roku 1963 v Rendsburgu, studoval na Vysoké hudební škole v Detmoldu klavír, dirigování orchestru a sborové dirigování a studium ukončil roku 1988 uměleckou zkouškou zralosti v hlavním oboru klavír. Téhož roku byl angažován jako sólový korepetitor v Národním divadle v Mannheimu; o něco později přešel jako korepetitor a kapelník do Opery ve Frankfurtu nad Mohanem. V letech 1992–1997 byl sólovým korepeticorem a asistentem sira Georga Soltiho na Salcburských slavnostech. Rovněž v Salcburku byl roku 1993 asistentem Claudia Abbada při produkci Brahmsova *Německého rekviem* (*Ein deutsches Requiem*).

V letech 1992–1998 měl pedagogické úvazky v oboru dirigování orchestru na vysokých hudebních školách ve Frankfurtu nad Mohanem a v Berlíně (UdK). Jako operní dirigent hostoval v Coburgu, Münsteru a Mönchengladbachu. Symfonické koncerty řídil u Mnichovského komorního orchestru, Württemberské filharmonie Reutlingen, Folkwangského komorního orchestru a Pruského komorního orchestru Prenzlau. V letech 1993–1995 byl hostujícím dirigentem Rozhlasového sboru Berlín.

Roku 1993 byl Constantin Alex jmenován univerzitním hudebním ředitelem Humboldtovy univerzity. Roku 1994 založil Humboldts Philharmonischen Chor a Humboldts Studentische Philharmonie a v letním semestru 2003 Symfonický orchestr Humboldtovy univerzity. Roku 2019 zahájil koncertní řadu *Klangzauber*, v níž s hudebníky spjatými s ansámblly jako sólisty či pedagogy pořádá komorní večery. Roku 2023 vyšlo CD s písňovým cyklem Paula Hindemitha *Život Panny Marie* (*Das Marienleben*), které nahrál společně se sopranistkou Yvonne Friedli. •

Foto: Karen Donath

Marek Valášek

Sbormistr

Marek Valášek se s oblibou zaměřuje na uvádění vokálně-instrumentálních děl. Od roku 1996 vede soubor Piccolo coro & Piccola orchestra, se kterým pravidelně vystupuje v Čechách i v zahraničí. Natočil s ním pět CD s duchovní hudbou.

Valášek je hlavním varhaníkem řádu kapucínů v Praze na Hradčanech a pedagogem Pražské konzervatoře. Na Katedře HV Pedagogické fakulty UK vyučuje od roku 2002, od roku 2018 je vedoucím katedry. Je sbormistrem smíšeného sboru PedF UK Collegium paedagogicum, se kterým provedl všechna zásadní vokálně-instrumentální díla od baroka po současnost.

V rámci Alliance 4EU+ sbor spolupracuje s Univerzitou Heidelberg a s Varšavskou univerzitou, dále s Humboldtovou univerzitou a Univerzitou Aberdeen. V roce 2019 se sbor Collegium paedagogicum stal absolutním vítězem mezinárodní soutěže Akademická Banská Bystrica a v roce 2023 zvítězil v kategorii akademických sborů na mezinárodní soutěži Svátky písní Olomouc.

V roce 2013 byla Valáškoví Nadací Českého hudebního fondu a Sdružením sborových dirigentů Asociace hudebních vědců a umělců udělena prestižní profesní Cena Ferdinanda Vacha.

Foto: Národní divadlo

Foto: Frédéric Carl Schmitt

Humboldts Studentische Philharmonie

Orchestr

Jako velký symfonický orchestr nabízí Humboldts Studentische Philharmonie (HSP) hudebně nadšeným studentům Humboldtovy univerzity možnost věnovat se vedle oboru intenzivně hudbě. Univerzitní hudební ředitel prof. Constantin Alex orchestr založil hned po svém „nástupu do úřadu“ roku 1994. Od té doby HSP uvedl více než 70 programů z téměř všech oblastí orchestrální literatury. Na programech stály a stojí symfonie, instrumentální koncerty, opery a oratoria všech epoch od baroka po současnost.

Na konci semestru se Humboldts Studentische Philharmonie představuje ve velkých berlínských kostelech, v Konzerthausu nebo v Berlínské filharmonii – a někdy i „zadarmo a venku“: open-air koncerty jsou vždy zvláštním vrcholem orchestrálního života! Koncertní cesty vedly mimo jiné do Antverp a Amsterdamu, Prahy a Varšavy. A jednou dokonce do Říma do chrámu sv. Petra: skladatel Wolfgang Seifen napsal roku 2007 pro ansámbl HU u příležitosti 80. narozenin papeže Benedikta XVI. Missa Solemnis „Tu es Petrus“, která zazněla právě v chrámu sv. Petra. Dalším vrcholem v dějinách orchestru byla v únoru 2019 provedení 8. symfonie Gustava Mahlera „Symfonie tisíců“ v Berlínské filharmonii a v Konzerthausu na Gendarmenmarktu, společně s oběma velkými sbory HU a Symfonickým orchestrem Humboldtovy univerzity. •

Humboldts

Philharmonischer Chor

Sbor

... byl založen roku 1994 tehdy nově jmenovaným univerzitním hudebním ředitelem Humboldtovy univerzity v Berlíně prof. Constantinem Alexem. Dnes má asi 180 zpěvaček a zpěváků, většinou studentů a absolventů Humboldtovy univerzity.

Výběr literatury sahá od oratorií klasicismu, romantismu a moderny až k operám, uváděným společně s jedním ze dvou studentských symfonických orchestrů HU. K vrcholům repertoáru sboru patří rekviem Giuseppe Verdiho a Johannese Brahmsa, oratoria Felixe Mendelssohna Bartholdyho „Paulus“ a „Elias“, „War Requiem“ Benjamina Brittena, 8. symfonie Gustava Mahlera a Bachovo „Vánoční oratorium“ (*Weihnachtsoratorium*). Mimo běžnou sborovou literaturu sbor zazpíval například „Sacred Concert“ Dukea Ellingtona. Občas se pustí i do a cappella hudby – jako v létě 2023 s „Velkou večerní a jitřní“ Sergeje Rachmaninova: 75 minut nedoprovázené sborové hudby ve staroslověnině! S Manuelem de Fallou a jeho „La vida breve“ stála v létě 2025 už pošesté v dějinách sboru na programu operní produkce. •

Manuel de Falla: La vida breve, červenec 2025
Foto: Stefan Klenke

Collegium paedagogicum

Smíšený sbor Univerzity Karlovy

Collegium paedagogicum, smíšený sbor Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, byl založen roku 1993. Původně vznikl jako sbor tehdy nově zřízeného studijního oboru sbormistrovství a později se vyvinul v koncertní sbor Institutu hudební výchovy. Dnes má ansámbl kolem 70 členů. Většina z nich studuje hudební výchovu, sboru však patří i studenti jiných oborů a fakult i zahraniční studenti.

Sbor pravidelně vystupuje při slavnostních akcích fakulty a univerzity, často ve spolupráci se smyčcovým orchestrem Institutu hudební výchovy. Opakovaně se také podílel na vzdělávacích koncertech České filharmonie. Collegium paedagogicum se rovněž účastní mezinárodních uměleckých projektů a spolupracuje mimo jiné s Humboldtovou univerzitou v Berlíně, University of Aberdeen ve Skotsku, University of Findlay v Ohiu a Univerzitou Heidelberg. V letech 2019 a 2025 se sbor stal absolutním vítězem mezinárodní soutěže Akademická Banská Bystrica (Slovensko); roku 2023 zvítězil v kategorii akademických sborů na mezinárodní soutěži Svátky písní Olomouc (Česko).

Collegium paedagogicum má široký repertoár významných děl českých i zahraničních skladatelů různých stylových období. Z dříve uvedených děl patří např. Händelův *Messiah*, Mozarovo *Requiem*, Verdiho *Requiem*, Dvořákovo *Te Deum*, Mše D dur a *Stabat Mater*, Mendelssohnův *Elias*, Orffovy *Carmina Burana*, Poulencovo *Stabat Mater*, Bachovo *Magnificat* a Martinů *Kytice*. K výjimečným uměleckým výkonům sboru patří účast na české premiéře Hanušova oratoria *Ecce Homo* v rámci festivalu Pražské jaro 2005 a na premiéře Hanušova *Requiem* roku 2009 v Rudolfinu.

Katedra hudební výchovy PedF UK
Magdalény Rettigové 4, 116 39 Praha 1
@pedf_unikarlova, @collegium.paedagogicum
www.pages.pedf.cuni.cz/khv
www.pedf.cuni.cz

Hudba na HU, Berlín, 2026
Obálka: Jo Rüßmann
Sazba: Jo Rüßmann, Štěpán Tomek
Redakce: Eva Blaskewitz, Malaika Dodt
@musik_hu_berlin
www.musik-hu-berlin.de

Tiskárna Humboldtovy univerzity v Berlíně